

A „Nagy Sztrájk”

Sokáig — és joggal — illette ez a jelző az 1904-es vasutasstrájkot. Az előzmények ismerete nélkül ma már nehéz megérteni, miért volt óriási politikai jelentősége ennek a néhány napig tartó, gyorsan letört munkabeszüntetésnek.

Ma, a motorizáció fénykorában is valljuk, hogy az ország éltető érhálózata a vasút. Mennyivel inkább igaz volt ez a századforduló idején, amikor az automobil még sem teher- sem személyszállítás szempontjából nem jöhetett számításba. Nálunk Magyarországon pedig éppen a századforduló volt a vasút technikai felfutásának az időszaka. Csak jellemzésül: a sztrájk évében is milliókat fizetett az állam a vasúti kocsikat készítő gyáraknak kocsibérlet címén, ugyanakkor nem kevesebbet, mint húsz milliót költöttek az előirányzaton túl új kocsik vásárlására.

A vasutat kiszolgáló személyi állomány pedig nyomorgott. Az uralkodó osztály nem volt hajlandó tudomásul venni a külföldi jelzéseket: a sorozatos amerikai vasutasstrájkok után 1899-ben az angol, 1902-ben a belga, 1903-ban pedig az olasz és a svájci vasutasok szüntették be a munkát. Pedig az uralmat kézbentartó felső réteg büszke volt a vasútjára, a vasutaságot pedig az osztrák-magyar közös hadsereg mellett a második hadseregeként tartották számon. Nem kétséges, hogy a vasút volt akkor a magyar fejlődés motorja, és ez a motor friss volt és új, európai viszonylatban az egyik legjobban működő vasútüzem volt 17 ezer kilométeres hálózatával.

Tisztában volt ezzel az uralkodó osztály, csakúgy mint maga az uralkodóház is. Az intézményt egyedül az elnök, *Ludvig Gyula* MÁV elnökgazdát személyében tisztelték meg. *Ludvig Gyula* ról külön meg kell emlékezni, mert nagy szerepe volt a dolgok alakulásában. Apja 1848-as országgyűlési képviselő, akinek a szabadságharc bukása után külföldre kellett menekülnie. Távollétében halálra ítélték. *Fia, Gyula* külföldön végezte tanulmányait, mérnök lett, Belgiumban kezdte pályafutását, de rövid idő múlva hazajött és itthon — ki tudja miért — a halálraítélt emigráns fia néhány év alatt az udvar kegeltje lett.

Az agyondédelgetett *Ludvig* természetesen a legmesszebbmenően kiszolgált gazdáit. Féken tartotta a vasutaságot, megtiltotta a szervezkedést. Különösen attól tartottak, hogy a vasutaság körébe beférkőzik a szociáldemokrata párt. Ennek elejét veendő, hivatalosan engedélyeztek bizonyos érdekvédelmi szervezkedést, az országgyűlési választásoknak megfelelően négyévenként (1896, 1901, 1904). A szervezetnek azonban hivatalból jelölték ki a vezetőit, s hogy ezek milyen lojálisak voltak, arra jellemző annak a feliratnak a szövege, amelyet a vasutasok fizetésrendezése ügyében táviratilag juttattak el 1904. február 28-i gyűlésük alkalmával *I. Ferenc Józsefnek*:

A Magyar Királyi Államvasút sok ezer alkalmazottja mai szervezkedő gyülekezetéből legmélyebb hódolattal járul Felsőged magas trónusa elé, aki az igazság-
nak magasztos forrása, az elnyomottaknak utolsó menedéke, aki atyai szeretetével, népeink minden osztályát felöleli. A Magyar Királyi Államvasutak alkalmazottairól, az állam gazdaságának örökké mozgósított seregéről az állam mostohán gondoskodik. Súlyos kötelességeinkkel szemben jogi és anyagi helyzetünk nincs biztosítva, nélkülözés és gond az osztályrészünk. A fegyveres hadseregnek békében és háborúban egyaránt hűséges társai, önfeláldozó és nélkülözhetetlen segítői esedezünk Felsőged előtt, hogy atyai gondoskodásában, amellyel fegyveres hadseregét boldogítja, bennünket is részesíteni kegyeskedjék, hasonló szolgálati pragmatikát, javadalmazást és előrehaladást biztosítva

A sztrájkolók gyűlése

nekünk, mint Lajtán túli kartársainké. Felségedhez emeljük szívünket, reményünket és bizodalunkat. A Magyar Királyi Államvasutak alkalmazottainak szervezkedő gyűléséből legmélyebb alattvalói hódolattal.

A kijelölt vezetők által fogalmazott, alázattól csepegő táviratra azonban nem jött válasz.

Április 18-án a nagyobb vidéki állomáshelyeken és Budapesten a vasutasok gyűléseket tartottak, amelyen elhatározták, hogy 20-án nagygyűlést rendeznek Budapesten. A gyűlést azonban betiltották és a hivatalból kijelölt vezetőket is felfüggesztették állásuktól. Erről így emlékezik meg később védőbeszédében *dr. Landler Jenő*:

A frivol játéknak eddigi eredményeiben elbizakodott, az emberi jogok lenézésében világtörténelmi nevezetességre szert tenni akaró, fékevesztett hatalom hozzá mer nyúlni könnyelmű kézzel ehhez az egyetlen megmaradt emberi joghoz, a megélhetésétől megfosztott, emberi méltóságában megalázott, hitegetett, szép szavakkal dédelgetett, de tényleg agyonsanyargatott osztály eme utolsó mentsvárához: megtiltja a gyűlést, felfüggeszti Tur'sányit és Sarlayt, mert emberi mívoltuk tudatában és miniszterük szavában bízva, a gyűlést kérelmezni merészelték.

1904. április 19-én este *Turtsányi Pál* megjelent szolgálati helyén, a rákosrendezői pályaudvaron, hogy átvegye a felfüggesztéséről szóló határozatot. A szolgálatban levő vasutaság nagy felzúdulással fogadta ennek hívét s már ekkor a sztrájkot követelték. Turtsányi beszédet intézett hozzájuk és csillapítani akarta a hangulatot. Nem sikerült azonban megfékezni az indulatokat, amelyek a nagygyűlés betiltásának hírértől még magasabbra hágtak.

Abban az órában volt az érsekújvári személyvonat érkezésének az ideje. Többen kirohantak a vonat elé a nyílt pályára és ott a sínekre feküdtek. A robogó vonat megállt az élő sorompó előtt és ekkor elhangzott az első kiáltás:

Éljen a sztrájk!

Harsogó éljenzés fogadta a jelszót. 8 óra 14 percet mutatott ekkor az óra, s néhány perc múlva már kattogtak a pályaudvar távirógépei: „*Kitört a vasutas-sztrájk! Hagyjátok abba a munkát!*”

A felhívás még abban az órában eljutott az ország legtávolabbi zugába is, ahol vasútállomás működött és elkezdődött az évszázad addigi legnagyobb és legjelentősebb munkabeszüntetése Magyarországon. A sztrájk tízezreket mozgatott meg s na-

pokra megbénította az ország gazdasági vérkeringését. Politikai jellegű esemény volt, hiszen a sztrájkolók nem egyik vagy másik tőkés vállalkozóval, hanem magával a gyűlölt államhatalommal kerültek szembe. A dolgozó kisemberek mindenütt együttérzéssel fogadták, s a vasutasokat a kormányzati önkény, a zsarnokság megdöntőiként üdvözölték.

A széles néprétegek hangulatát hűen tükrözi az egykori vasúti pályamunkás, **Veres Péter** leírása:

Az 1904-es esztendő nagy eseménye a vasutassztrájk volt. A mi szűz falusi népünk a vasúttal még akkor nem ismerkedett meg közelebbről... Így hát a nép nagy többsége előtt a vasút még félig-meddig idegen intézmény volt, s a vasutasok furcsa, egyenruhás urak.

Milyen nagy dolog volt hát, amikor ezek az egyenruhás urak egyszerre csak sztrájkba léptek. A nép úgy érezte, elműlik a világ, itt már valami nagy dolog készül, ha még a vasutas urak is a nép mellé állnak.

„Mindenki velünk van”, maholnap legyőzzük az urakat, egyesülünk, testvér lesz mindenki: iparos, vasutas és paraszt. S híres dal zengett a faluban és mezőkön mindenfelé: „miénk lesz a jövő...”

Mostohaapám... mindig mondogatta akkoriban: „meglássátok, olyan beháború lesz, hogy úton-útfélen öli az ember egymást.” Ha még ő is így beszélt, hogy beszélhettek a többiek? Ugy, hogy most már csak az kéne, hogy kaszára, kapára, és neki az uraknak!

És valóban, a sztrájk nyomán már a forradalmat emlegették. Még külföldön is. A magyar vasutasság lépése Európa-szerte élénk visszhangot váltott ki. A MÁV forgalmának megbénulásával ugyanis megszakadt Nyugat- és Közép-Európa vasúti összeköttetése a Balkán országaival. Bécsben magyarországi forradalomról szóló hírek keringtek. Az akkor éppen Párizsban élő **Ady Endre** arról ad hírt, hogy a Franciaországban tartózkodó magyarok a forradalom kitörését várják.

De erre nem került sor, mert megérkezett **Ferenc József** parancsa:

Parancsolom, hogy a közös hadseregnek (haditengerészetnek), a magyar állam területén levő vasutak szolgálatában álló magyar honos tartalékos havidíjasai és legénysége, valamint a honvédségnek ugyanilyen tartalékos és póttartalékos havidíjasai és legénysége a közös hadsereg illetve a honvédség részleges kiegészítésére behívassanak és szolgálattételre a Magyar Államvasutakhoz beosztassanak.

Kelt Bécsben, 1904. április 22-én

Ferencz József

Rendőrök a sztrájkutanya kapujában

Miután a király aláírta a katonaköteles vasutasok bevonulásáról szóló parancsot, a sztrájkolók ellen mozgásba lendült a nagybirtokos-nagytlőkés Magyarország elnyomó gépezete. Szinte megrendítő olvasni a Népszava 1904. április 27-i riportját a sztrájkutányáról, ahol maga az országos főkapitány adta át a katonai behívókat a sztrájkolóknak. Vagy az országgyűlés naplóját az április 20-i ülésről, amelyen *Hock János, Vázsonyi Miklós, báró Kaas János, Polónyi Géza, Olay Lajos, Zboray Miklós, Kubik Béla* és más ellenzéki képviselők támadták *Tisza Istvánt*, a sztrájk letörésére hozott intézkedésekért.

Mindez eredeti dokumentumokban, fényképekben látható a *Közlekedési Múzeum* kiállításán amelyet a közlekedési dolgozók munkásmozgalmi állandó kiállítása keretében rendeztek a *Nagy sztrájk hetven éves évfordulójára*. A kiállítás az év végéig megtekinthető.

Dr. Sztár László

Egy vers születésének körülményei¹

Dabas nagyközségben ez évben alakult meg a *Gyóni Géza Baráti Kör*, melynek célja, hogy a falu szülőitének méltó irodalomtörténeti elismerést szerezzen. A „Csak egy éjszakára” című költemény születése hátterének felkutatása is ezt a célt szolgálja. A kilencven éve született *Gyóni (Achim) Géza* életútja tövises volt, költészetét még ma is vitatott.

1914. augusztus 1-én indult el Gyóni Géza Przemyslbe, ahol szinte krónikát írt a várbeli harcokról. Mint sokan mások, akkor még ő is üdvözli a háborút, de a háború eseményei, különösen az október 6-i események új irányt adtak költészetének. A szemtanúk és Gyóni Géza leírása alapján tekintjük át a Przemyslben töltött napokat s a „Csak egy éjszakára” c. költemény születésének körülményeit.

Október 6-án ködös, őszi este volt... A fagyos eső — melyet rettenetes szél kísért —, a katonák arcát csapkodta, miközben átgémberedett tagokkal dideregtek. A csillagtalan, sötét éjszakában ott lépésre sem láttak s csak az ölmos eső kopogása és a szélrohamok süvöltése hallatszott. A parancsnokok megkettőzték az erőd mellvédjén az őrköket. Sokáig semmi sem történt. Csak a szél süvöltött félelmetesen és az eső paskolta körülöttük a mellvédet...

Éjjel két óra tájban éles fénynyaláb lobbant a várostól jobbra eső magaslaton, s szinte ugyanabban a pillanatban ismét megszólaltak az ágyúk. Przemysl vára, mint eleven célpont állott az ellenséges ágyúk előtt. A várban levők elvakulva a fényeségtől s minden fedezék nélkül álltak a rettenetes tüzet. Ösztönös csüggedés dermesztette a sereget és a mellvédeken felállított gépfegyverek kattogni kezdtek, végig söpörve a fénypaszta alatt előrenyomuló orosz sereget. Azok azonban jöttek. Lassan, föltartóztathatatlanul, s közben az ellenséges ágyútűz is erősödött. A megelevenedett pokol borzalmait fokozta az elesett várvedők halálhörgése, a sebesültek jajveszékelése. Már csak egyetlen kapu volt nyitva, a középső nagy vasajtó, de már ott is gerendák és homokzsákok feküdtek. A parancsnokok rekedtre ordították magukat, amint biztatták a védőket, bátorították őket és káromkodtak. Közben az ellenség elérte az erődöt, áttörte a gyalogsági állásokat, szétvágta a drótsövényt. Keleten szürkülni kezdett az ég, s a támadók ezrei készültek rohamra a ködös hajnalon. Irtózatos kezeitusa kezdődött. A virradat meghíusította a támadást. Az öröm azonban nem tartott sokáig, ismét ágyútűz alá vették a várat. Agyűszó mellett hozták rendbe a várat, s gyűjtötték össze a sebesülteket és halottakat.

Az éjszaka eseményeit olvasva a megszalatkozott közkatona dühkitörése tűnik fel a sorokban:

Csak egy éjszakára küldjétek el őket:

A hitetleneket s üzérkedőket.

Csak egy éjszakára:

Mikor pokolnak égő torka tárul,

S vér csurog a földön, vér csurog a fáról

Mikor a rongy sátor nyoszörög a szelben

S haló honvéd sóhajt: fiam... feleségem...

¹ Ennek és a következő írásnak a közlésével emlékezünk meg a 90 éve született Gyóni Gézáról. (Szerk.)